

Національний університет цивільного захисту України
ІНІ управління та безпеки населення
Кафедра соціальних і гуманітарних дисциплін

ВІСНИК гуманітарного наукового товариства:

НАУКОВІ ПРАЦІ

ВИПУСК 25

25 квітня 2025 року

Міністерство освіти і науки України
Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Національний університет цивільного захисту України
Пожежна Академія м. Варшава
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «ДДПУ»
ДВНЗ «Київський-механіко-технологічний фаховий коледж»
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
КЗВО «Рівненська медична академія»
Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради
Комунальний заклад освіти «Науковий медичний ліцей «Дніпро»
Комунальний заклад Тростянецької міської ради
«Музейно-виставковий центр «Тростянецький»
Конгрес літераторів України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Національний транспортний університет
Національний університет «Одеська політехніка»
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова
Уманський національний університету садівництва
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
Харківський національний університет внутрішніх справ
Херсонська державна морська академія
Черкаська медична академія
Черкаський фаховий коледж харчових технологій та бізнесу
Черкаська міська рада
Черкаська обласна організація Національної спілки краєзнавців України
Черкаська обласна профспілка працівників соціальної сфери України
Черкаське регіональне відділення Соціологічної асоціації України

**ВІСНИК ГУМАНІТАРНОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА:
НАУКОВІ ПРАЦІ.
ВИПУСК 25**

м. Черкаси

*Олександр ХОРОШЕВ, кандидат історичних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України*

Сучасний стан людського суспільства характеризується посиленням процесу глобалізації, який пронизує всі сфери людського буття. Ці процеси посилили взаємозалежність природи і суспільства, людини і суспільства, людини та інформації. Сучасний німецький філософ та соціолог Ульрих Бек, один з визнаних в світі дослідників глобального суспільства, вважав, що глобалізація – це всепланетарний процес, який охоплює економічні, політико-правові, соціальні, екологічні, культурні, тобто цивілізаційні процеси. На його думку, одна з причин глобалізації – це швидкий розвиток високих технологій, які дозволяють суттєво прискорити обмін інформацією, переміщення людей та матеріальних ресурсів у просторі [1]. В умовах глобалізації з'явилася потреба в розробці нового філософсько-світоглядного погляду на особистість у XXI столітті. Особливе місце в ньому займає молодь, бо саме вона у найближчий час стане визначати стан та перспективи розвитку людського суспільства. А сучасне суспільство неможливо уявити без інформації, яка щільно оточує кожного члена суспільства протягом його життя. Тому проблеми забезпечення інформаційної безпеки сучасного суспільства в цілому та навчального процесу зокрема, завжди будуть гострими та актуальними.

Слід відзначити, що проблеми захисту інформації стали цікавити все більше коло дослідників. Так, з'явилася ціла низка навчальних посібників з вказаною темою. Серед них слід виділити праці Б. А. Кормича [2], спільну роботу О. Данильяна, О. Дзьобань та М. Панова [3], навчальний посібник для держслужбовців [4] та інші. В останній час з'явилося багато статей, які так чи інакше стосуються названої теми. Серед них заслуговують на увагу роботи Я. Малик [5], О. Ільїна та О. Серих [6], В. Лук'янової та А. Лаутар [7], В. Шатун [8], О. Золотар [9], М. Шевчук [10] та інших. Всі вони аналізують процеси створення свого власного вітчизняного інформаційного простору, який дозволив би взаємодіяти з інформаційними системами інших країн та мати надійну систему захисту інформації в самій Україні.

На основі аналізу джерел та літератури автор метою своєї статі поставив дослідження тих проблем сучасності, які пов'язані з необхідністю забезпечення інформаційної безпеки особистості, зокрема здобувачів вищої освіти, та самого освітнього навчального процесу в цілому як частини системи національної безпеки нашої держави.

Світ інформації навколо людини, світ її інформаційної діяльності складає сучасне інформаційне середовище. Сучасні здобувачі вищої освіти живуть серед інтернету, різноманітних комп'ютерних ігор, кіно та телебачення, тобто молоді люди просто занурені в найрізноманітніші види інформації. Під інформаційним середовищем слід розуміти також сферу діяльності суб'єктів, яка передбачає створення інформації, її обробку і цілеспрямоване використання для вирішення певних завдань. Інформаційна безпека передбачає такий стан захищеності інформаційного середовища у суспільстві, при якому забезпечується інформування, планомірне використання інформації в інтересах людини, суспільства та держави. Під інформаційною безпекою розуміємо виключення інформаційних загроз, стан стабільності і захищеності інформаційного середовища від різних негативних зовнішніх факторів впливу [4, 9]. Все зазначене вище в повній мірі відноситься як до навчальної сфери, так і до питань забезпечення у ній інформаційної безпеки.

Для сучасної галузі навчання характерними є територіальна локалізація та якісні характеристики, які дозволяють в повній мірі задовольняти потреби у розвитку, соціальній адаптації та культурній самоідентифікації молоді при обов'язковому дотриманні норм безпеки. Саме структура сучасної освіти виступає системою, до якої входить комплекс навчальних закладів, психологічною та педагогічною сутністю яких є формування якісного навчального середовища.

Сучасна освітня система є важливим суспільним інститутом, у ній розробляється та запроваджується комплекс мір по протидії інформаційним загрозам і ризикам нанесення шкоди фізичному, психологічному та світоглядному стану молоді, для чого активно створюється безпечне інформаційно-навчальне середовище [8]. До нього входять апаратні, організаційні та програмні засоби захисту від впливу негативної інформації, які забезпечують безпеку і захист всіх суб'єктів, які беруть участь у навчальному процесі, та формують умови для повноцінного розвитку і реалізації індивідуальних здібностей і можливостей [5, 17].

В останній час підвищується значимість інформаційного середовища через зростання ролі сучасних інформаційних технологій в сучасному навчальному процесі, а також через збільшення його впливу на всі суб'єкти системи освіти і їх відношення в ній. Питання інформаційної безпеки і принципів її забезпечення у даному аспекті відіграють важливу роль у всьому світі [11]. При цьому загострюються проблеми, пов'язані з розповсюдженням недопустимого та небезпечного контенту, в тому числі і в освітньому середовищі. У зв'язку з цим в сучасній системі української освіти є гостра потреба у формування надійних правових, методичних, технічних та організаційних інструментів захисту освітнього процесу від негативного впливу інформаційного середовища.

Тотальна інформатизація суспільства призвела до наповнення різних його сфер великими обсягами інформації, що зумовлює необхідність формування норм і принципів інформаційної безпеки. Ці проблеми прийнято розглядати разом із проблемами загальнодержавного характеру, однак слід приймати до уваги те, що система освіти сьогодні є генератором та споживачем інформаційних потоків. Ситуація ускладнюється ще й проникненням сіті Інтернет до всіх сфер суспільного життя (в тому числі і до освітньої), а також нестачею цензури у мережі, що призводить до збільшення ризиків негативного впливу на сучасних здобувачів освіти [6, 25]. Все це обумовлює необхідність розробки норм і принципів забезпечення інформаційної безпеки у сучасному навчальному процесі. Від своєчасності їх розробки і практичної реалізації залежить якість інформаційного захисту сучасної системи освіти та її ефективність в цілому.

На наш погляд можливо виділити такі основні напрямки забезпечення інформаційної безпеки у навчальному процесі:

- роз'яснення учасникам навчального процесу ролі і місця питань інформаційної безпеки в контексті національної безпеки;
- формування правових основ інформаційної безпеки і норм захисту інтелектуальної власності;

- вивчення основних сучасних інформаційних загроз та розробка методів протидії їм;
- забезпечення закладів освіти технічними засобами для захисту від негативних інформаційних впливів;
- загальне підвищення рівня технічної обізнаності всіх учасників навчального процесу і розвиток у них умінь і навичок необхідних для самостійного розпізнання та протидії інформаційним загрозам;
- формування професійних компетенцій викладачів, необхідних для роз'яснення принципів захисту від шкідливих інформаційних впливів.

Заходи по забезпеченню інформаційної безпеки як населення в цілому, так і здобувачів вищої освіти зокрема, можна умовно розділити на декілька напрямків: попередження, припинення, запобігання та протидія.

Попередження негативних інформаційних проявів передбачає знання їх вірогідного напрямку та дії, а також превентивне обмеження ще до того, як ці прояви зможуть зашкодити освітньому процесу.

Припинення негативного впливу полягає у виявленні такого факту та в свідомій протидії йому.

Запобігання передбачає розуміння небезпеки і цілеспрямоване зменшення ймовірності подібного негативного впливу.

Протидія негативним інформаційним впливам полягає у регулярному їх виявленні, роз'ясненні природи таких явищ і свідоме перешкодження їх розповсюдженню в інформаційному просторі.

Для глобального інформаційного середовища характерною є загальна комп'ютеризація та інформатизація, тотальне впровадження інформаційних та комунікаційних технологій до всіх сфер життя, в тому числі і до сфери освіти. Однак наслідком цього стає підвищення небезпеки для здобувачів, виникнення нових факторів ризику, загроз негативного інформаційного впливу на всіх учасників навчального процесу [2, 232].

В цілому питання інформаційної безпеки і принципів її забезпечення під час навчання потребують постійного глибокого та всебічного вивчення через свою важливість у контексті необхідності виховання здорового фізично і психологічно здобувача вищої освіти, захисту його персональних даних [9, 146].

Принципи інформаційної безпеки в сучасній системі освіти зумовлюються низкою заходів та засобів захисту інформаційного простору молодих людей. Серед них, як зазначалося вище, найважливіші: попередження, припинення, запобігання та протидія негативним інформаційним впливам. В цьому контексті ефективність

таких засобів забезпечує як професійна підготовка викладацького складу, так і якість їх розробки та своєчасність запровадження.

Безпосередньо від цих факторів залежить рівень загальної інформаційної безпеки сучасної системи освіти, а також, у значній мірі, фізичне та психічне здоров'я здобувачів вищої освіти. Усвідомлення, виявлення і своєчасне запобігання негативного інформаційного впливу є однією з найбільш важливих цілей сучасної системи освіти, вирішенню якої слід приділяти першочергову увагу. Саме це є основним фактором забезпечення інформаційної безпеки у навчальному процесі освітніх закладів України різного рівня.

Вивчення питань, пов'язаних з інформаційною безпекою навчального процесу, є особливо актуальним через проникнення мережі Інтернет та засобів масової інформації до всіх сфер життя людини, в тому числі і до освітньої. Сьогодні дуже важливими є питання запобігання та попередження шкідливих інформаційних впливів на здобувачів освіти з метою збереження їх психічного та фізичного здоров'я, захисту їх персональних даних. Це потребує впровадження комплексних заходів, які були б спрямовані на пояснення сутності шкідливих інформаційних впливів, а при необхідності ще й їх запобігання та припинення.

Такі заходи повинні захистити інформаційне середовище молоді від шкідливої інформації, а також сприяти запобіганню її виникненню у галузі навчання. Крім того, саме Інтернет та сучасні ЗМІ є основними факторами зовнішнього інформаційного впливу в цілому на суспільство та на його певних представників зокрема. У цьому контексті важливим принципом інформаційної безпеки є формування як у здобувачів вищої освіти, так і у викладачів професійних компетенцій, які були б необхідними для розвитку навичок захисту від негативного інформаційного впливу, а також уміння його розпізнавати взагалі. Тому ще одним важливим аспектом стає формування необхідної технічної обізнаності, яка дозволяла б своєчасно розпізнавати негативний інформаційний вплив, розуміти його природу та знати засоби ефективної боротьби з ним. Особливу увагу слід приділити також розробці та запровадженню комплексу заходів щодо захисту персональних даних суб'єктів різного рівня, які мають відношення до навчальної сфери. Це допоможе підвищити безпеку особистої інформації, інтелектуальної власності та запобігти вірусним та хакерським атакам на бази даних сучасної освітньої системи.

Таким чином можна зробити висновок, що принципи інформаційної безпеки в сучасній системі освіти зумовлюються низкою методів та заходів захисту інформаційного простору

людини. Їх ефективність забезпечують як професійна підготовка викладачів, так і якісні засоби протидії негативним інформаційним впливам та вчасність їх запровадження.

Сьогодні будь-який учасник навчального процесу може стати як джерелом загрози, так і об'єктом, на який подібні загрози направлено. Тому особливу увагу слід приділяти перевірці інформації на достовірність на всіх рівнях функціонування освітньої системи. Передача неперевіреної інформації може ввести в оману здобувача вищої освіти і стати передумовою формування хибних знань та уявлень щодо предметів та об'єктів вивчення. В контексті існуючої системи освіти це можна порівняти з інформаційною диверсією. Тому потрібно приділяти особливу увагу розробці на законодавчому рівні правових норм, необхідних для формування ефективних методів захисту існуючого інформаційного поля сучасної системи освіти. В першу чергу це стосується питань захисту персональних даних особи, інтелектуальної власності та інших. Правові заходи у сфері захисту інформації в повній мірі повинні відповідати викликам інформаційної безпеки та принципам її забезпечення на всіх етапах існуючої навчальної системи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ульрих Бек. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія. Київ: «Ніка-центр», 2011. 408 с.
2. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2004. 384 с.
3. Данильян О. Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації: навчальний посібник. Харків: Фоліо, 2002. 285 с.
4. Свобода інформації: навчальний посібник для державних службовців. Київ: Тютюкін, 2010. 128 с.
5. Малик Я. Й. Інформаційна безпека України: стан та перспективи розвитку. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 44 (1). С. 13-20.
6. Ільїн О. О., Серих С. О. Когнітивна модель управління інформаційною безпекою вищого навчального закладу. *Сучасний захист інформації*. 2017. № 2 (30). С. 24–29.
7. Лук'янова В., Лаутар А. Інформаційна безпека в умовах розвитку інформаційних систем. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2013. № 2. Т. 3. С. 97-101.
8. Шатун В. Т. Інформаційна безпека – невід'ємна складова національної безпеки України. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. 2016. Т. 267. Вип. 255. С. 174-180.
9. Золотар О. О. Генеза суспільних відносин щодо інформаційної безпеки людини. *Інформація і право*. 2018. № 1. С. 139-148.

10. Шевчук М. О. До питання генези поняття інформаційної безпеки як складової національної безпеки. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Т. 2. № 78. С. 134-139.

11. Young C. *Information Security Science* 1st Edition. Syngress. 2016. 406 p.